

Temakurser – familier på vej mod nye fortællinger og begreber.

Af Hans Jørgen Jensen. Socialpædagog/familieterapeut, Familiecenteret Spiren, Godthåbsvej 1 7500 Holstebro.

Uddannet socialpædagog 1986, diplomuddannelse i familieterapi og i pædagogik. Har tidligere arbejdet på Børnehjemmet Toften i Herning og i Familiecentret i Herning

Familiecentret Spiren har gennem flere år tilbudt familier at komme på temaweekendkurser. Temakurserne sigter mod at give familierne nye oplevelser og nye fortællinger om sig selv som familie, og for den enkelte en ny beskrivelse af ”mig i min familie”. Familierne bliver via en legende og humoristisk tilgang introduceret til nye begreber og handlemuligheder.

Mange forældre oplever at deres børn ikke lytter til dem, de føler sig magtesløse i forhold til at få et godt og positivt samspil med deres børn. For mange forældre er det uklart hvad der er årsagen til, at de ikke kan komme igennem med deres ønsker overfor børnene. Børnene oplever, at forældrene stiller flere og flere krav, de føler sig ikke set, anerkendt og accepteret for det de gør.

Når forældrene beskriver deres familieliv med børn og ægtefælle, er sproget ofte præget af, anklagende og negative beskrivelser. Ordene ”aldrig og altid” optræder konstant i forældrenes beskrivelser. F.eks. mine børn plager altid om at få slik, - de vil aldrig rydde op efter sig. Min mand kommer altid sent hjem, min kone kritiserer altid det jeg gør, hun siger aldrig at noget er godt nok. Osv.

Temakurserne tager udgangspunkt i et tema som er generel for alle familier, nemlig familiens kommunikation. For så vidt kunne man godt beskrive kurserne som kommunikationskurser. Al adfærd er jo kommunikation. Vi har lært af Bateson, at vi ”ikke kan, ikke-kommunikere”.

Vi mener dog at det er alt for ukonkret og abstrakt at benævne kurserne som kommunikationskurser, derfor har vi valgt temaet: ”Gode beskeder – gode svar”.

På temakurserne er målet, at vise forskellige kommunikationsmønstre i familier. Vi forsøger at give begreber og ord for det negative og positive samspil, uden at komme løfte en belærende og moraliserende pegfinger.

”Hvis du har et projekt/mål med en familie - bliver du en lærer, - når du begynder at undervise bliver du moralist, - som moralist har du tabt interessen for familiens synspunkt” sådan udtrykte Cecchin sig sidste gang, vi havde besøg af ham på Spiren.

Med rollespillene, opgaverne, legene, turbogen og de andre elementer som jeg senere vil beskrive, er det vores hensigt, at tilbyde familierne et forskelligartet ”tag selv bord”. På bordet er nye begreber og ord, som familierne kan anvende i deres interne kommunikation fremover. Det er vort håb, at familierne tager hjem fra kurset med en ide om, at det er muligt at påvirke/vælge, hvilken kommunikation der skal være fremherskende i deres familie.

Vi forsøger med andre ord, at undgå at have bestemte projekter med den enkelte familie, men at tilbyde nye begreber, beskrivelser og oplevelser til inspiration for fremtiden.

I den følgende beskrivelse benævner jeg personalet der leder kurset med forskellige betegnelser, kursusinstruktør, kursusleder eller familieterapeut. De enkelte betegnelser refererer til at der er forskellige roller og positioner personalet indtager under de forskellige aktiviteter.

Fra problem til tema.

Temakurser repræsenterer en anden vej i familiebehandlingen. Den traditionelle tænkning er ofte, at vi må kende den enkelte families specifikke problemer og målrette behandlingen ud fra en analyse af samspillet i den konkrete familie.

Temakurset tager udgangspunkt i, at det har afgørende betydning, hvordan vi taler til hinanden, uanset hvilke forudsætninger vi har, og hvilke problemer der i øvrigt kan være på spil i den enkelte familie. Med valget af overskriften ”Gode beskeder – Gode svar” har vi et konkretiseret fokuspunkt. Ved at arbejde med temaet i forskellige lege og øvelser er det vort mål, at familierne skal opnå en bedre forståelse af deres kommunikation og samspil. Kurset slutter med at familierne aftaler mål for hvad de vil arbejde med i deres familier i tiden fremover.

Rammerne omkring kurset.

Vi har valgt at afholde vore kurser som weekendkurser, der begynder fredag eftermiddag og slutter søndag middag. Kurserne afholdes i et feriecenter. Hver familie bor i eget hus, alle måltider spises på restaurant, og i fritiden kan familierne frit benytte vandland og andre fritidsfaciliteter i tilknytning til feriecentret. Der er på den måde et skær af luksus omkring opholdet, på samme måde som når andre f.eks. familierapeuter tager på efteruddannelse. Kurserne er gratis for deltagerne og tilbydes familier, der alle deltager i ambulante familiebehandlingsforløb på familiecentret.

Temakurser er for flere familier i samme forløb. Både børn og voksne deltager i gruppen. Vi har erfaring for at børn allerede fra 4-5års alderen kan følge forløbet og have udbytte af at være med. I vore kurser har deltager familier med meget forskellige problemtyper, social status og uddannelse, uden at det har været en hindring for at familierne kan have udbytte af at være i samme gruppe. I vore kurser deltager mellem 5-8 familier lidt afhængig af familiernes størrelse, men ofte er vi omkring 25 – 30 deltagere, vi er normalt 4 kursusledere.

Kursets opbygning:

Kurset er opbygget i 4 overordnede moduler.

Modul 1. (Fredag eftermiddag)

Velkomst og præsentation.

Introduktion til kursets tema. Rollespillet: ”Ulvetimen”

Etablering af begreber og fælles sprog. (sort kasket og rød kasket)

Iagttagelse og benævnelse af adfærd.

Modul 2 (Lørdag formiddag)

Fra ord til handling, - fra iagttagelse til deltager

Arbejde med effekten af rød og sort.

Dele erfaringer med andre familier.

Familiemedlemmer i samme position: Mor til mor - far til far - ung til ung – barn til barn.

Refleksioner over effekten af adfærd.

Modul 3 (Lørdag eftermiddag)

Øve samarbejde og valgsituationer i familier.

Træne håndtering af stress og beslutningsprocesser i familier.

Sjov for alle.

Modul 4 (Søndag formiddag)

”Så hatten passer” - Nye rollespil med kursusedtagere som spillere.

Træne anerkendelse.

Fastholde de nye begreber.

Familien mod nye mål.

Kursusafslutning.

Udlevering af turbog.

Beskrivelse af de enkelte elementer i temakurset.

Jeg vil i det følgende gennemgå de enkelte elementer i temakurset. For at læseren kan få en indtryk af stemningen og den tone vi søger at have på kurset, har jeg valgt at gengive instruktionerne som direkte tale. For hvert punkt vil jeg efterfølgende give en beskrivelse af de tanker/intentioner der knytter sig til denne konkrete praksis. Instruktionerne er fremhævet med fed skrift.

Velkomst og præsentation.

Vi har valgt starte kurset med en kop kaffe og fællessang. For at alle kan føle sig trygge og velkommen, er der reserveret plads til alle familier med navneskilt ved små borde. Man bliver ikke med det omgående sat i gruppe andre, men kan sidde sammen med sin egen familie og se på de andre.

Det næste der sker, er at kursusinstruktørerne præsenterer hinanden, Ole siger: ”Her ser I Karen, hun arbejder her på Spiren, nogle af jer kender hende i forvejen. Hun bor i et hus sammen med sin mand, og de har 3 børn og 5 børnebørn. Karen er rigtig god til at bage og lave lækker hjemmelavet marmelade”. Karen præsenterer herefter på samme måde en anden kursusinstruktør osv.

Instruktion:

”Tal sammen i familien og aftal hvem der skal præsentere hinanden. Vi vil gerne vide: Navn og alder på børnene, men fortæl også to ting som du ved den anden er godt til, eller godt kan lide at gøre.”

Formålet med denne lille øvelse ud over at præsenterer hinanden er at alle oplever sig positivt beskrevet af et andet familiemedlem, samt at alle har muligheden for at sige noget i en forsamling. Det at sige noget i en stor forsamling er for nogle forældre i sig selv en grænseoverskridende handling.

Rollespillet som oplæg.

Jeg har tidligere refereret til Cecchin, hvor han talte om at undgå at blive underviser og dermed at komme i rollen som bedreviddende ekspert og i værste fald blive opfattet som moralist. For at undgå dette har vi valgt, at introducere kursets tema via et rollespil kursusinstruktørerne opfører for deltagerne.

Rollespillet ”Ulvetimen”

”Ulvetimen” foregår i en ganske almindelig familie og udspiller sig på det tidspunkt på dagen hvor alle i familien kommer hjem fra arbejde, skole, fritidsklub osv. Rollespillet vises i to afsnit. Første del foregår i en meget dysfunktionel familie. Alle i familien råber og skændes, forældrene skælder ud, og kritiserer uden at lytte. Alle skuespillere bærer sorte kasketter. Anden del af rollespillet foregår i samme familie med de samme konflikter, men her er kommunikationen bedre, der lyttes til hinanden, sproget er præget af anerkendelse og og børnene bliver vejledt/guidet i forhold til hvad de voksne ønsker af dem. Alle skuespillere bærer rød kasket.

For at understrege forskellen på kommunikationen de to forskellige rollespil bærer skuespillerne alle enten er sort eller en rød kasket. Den sorte kasket bliver kontekstmarkør negativ kommunikation/dårlige beskeder. Den røde kasket bliver symbol for den anerkendende og gode kommunikation/god besked.

For at kunne aflære en uønsket adfærd må man kende det, man vil slippe af med, der må gives en beskrivelse, en fortælling om det uønskede. Samtidig må man have en ide/en fortælling om hvad det ønskede.

Det uønskede er den adfærd der ofte beskrives med ordene, ”aldrig og altid”. Fortællinger der ofte peger på en syndebuk, en skyldig og dermed fortællinger hvortil der er knyttet skyld og skam. Med rollespillene ønsker vi at vise et eksempel på, og invitere til en anden og bedre fortælling. En fortælling der gennem kurset bliver udvidet, ved at deltagerne sættes i forskellige situationer hvor der er mulighed for at eksperimentere nye roller og handlemuligheder.

Vi har erfaret at rollespillet med de sorte og røde kasketter, skaber synlige kontekstmarkører for fortællinger, der taler til forståelse og håb, uden at de samtidig kalder på følelser af skam og skyld.

Beskrivelse og benævnelse af adfærd.

Efter rollespillene bliver deltagerne bedt om at komme med deres beskrivelser af hvad de blev opmærksom på ved at se rollespillene. De udsagn kursusdeltagerne kommer med noteres på plancher som resten af kurset hænger på væggen i kursuslokalet.

Instruktion:

”Tal sammen i jeres familie om de to rollespil I lige har set.

Hvad var forskelligt – hvad var godt, - hvad synes I ikke om? Hvad gjorde personerne i rollespillene?”

Det er vigtigt at såvel børns som voksnes udsagn bliver taget alvorlig, kursuslederen er ansvarlig for at hjælpe med at formulere og anerkende de udsagn som fremkommer.

Plancherne skrives naturligvis med rød og sort tusch for at understrege hvor der hører til.

Formålet med denne øvelse er, at deltagerne med deres egne ord beskriver hvad de har set. Ved udarbejdelsen er der vægt på det beskrivende og liniere niveau. Først senere skal vi arbejde på det reflekterende niveau.

Følgende bemærkninger er fremkommet efter rollespillene:

Sort Kasket.

De er alle sammen sure.

Der er ingen der lytter til hinanden.

De tænker kun på sig selv

Man kan kende noget af sig selv (er det os I har været hjemme ved??)

Børnene bliver bange, når mor og far skændes.

Rød Kasket.

De lytter til hinanden.

Selv om der er konflikter bliver de ikke vrede.

Der er en god stemning.

De siger ”hej” når de kommer hjem (sagt af en 5årig dreng)

Der er nogen som bliver rost.

Forældrene er mere tydelige.

Vi har nu skabt to begreber og visuelle udtryk: Sort og rød kasket. Begreber der er neutrale og ikke giver skyld til nogen, men som kan forstås af alle både børn og voksne. Begreberne er udtryk for både positivt og negativt samspil, men også et udtryk for de følelser der er knyttet til de to typer af samspil og som alle kender fra deres hverdag.

Modul 2

Fra ord til handling - fra iagttager til deltager.

Andet modul i kurset har to mål, dels at komme til at arbejde med de forskellige typer af kommunikation, dels en reflekterende samtale om effekten af de røde og sorte kasketter.

Instruktion:

Tag SORTE kasketter på.

”I får nu en kasse med små træklodser - I skal bygge et tårn, - så højt som muligt. Når I gør det skal I kritisere hinandens ideer og forslag, skælde ud på hinanden, irettesætte og lege at I er vrede på hinanden. I har 20 minutter til at løse opgaven.”

Det er meget vigtigt at understrege, at dette er en leg, særligt i forhold til små børn.

Ved at beskrive opgaven som en leg bliver det tilladt for børn at svare igen i forhold til forældre, det bliver tilladt for forældrene at skælde ud og være ”primitive” i forhold til børnene. Den ydre kontekstmarkør - den sorte kasket - understreger dette. Forældre og børn mindes konstant om, at det vi laver sammen nu, er et rollespil. En leg hvor en del af opgaven er at være grove overfor hinanden.

Opgaven løses med flere familier i samme rum, herved har familierne mulighed for at iagttage hvad der sker i de andre familier. Er der f.eks. nogle der går så vidt at de vælter et tårn?

Det er vigtigt at der er mange klodser til rådighed, herved bliver det spændende for alle i familien, hvad sker der, når tårnet når op til lamperne i rummet og man må stå på en stol for at lægge de sidste klodser på tårnet??

Rød kasket.

Næste opgave er at familierne skal bygge et køretøj af legoklodser. Under øvelsen skal deltagerne bære de røde kasketter.

Instruktion:

”I får nu en kasse med legoklodser, I skal bygge et køretøj. I bestemmer selv hvordan det skal se ud. Der er ingen byggevejledning i kassen. Det gælder om at bruge så mange klodser som muligt. Når I bygger, skal I hjælpe hinanden, være venlige, nysgerrige, og sørge for at alle ideer og forslag bliver hørt. I skal være imødekommende, anerkende osv. - I skal lege, at I er den perfekte familie. I har 20 minutter til at løse opgaven.”

Ofte ser vi, at forældre beder børn om at stoppe en negativ adfærd uden at børnene samtidig henvises til en ønsket adfærd. Forældrene siger, ”hold op med det”, men glemmer at fortælle hvad de ønsker at barnet skal gøre. Under denne opgave kan forældre sige: ”Husk du har den røde kasket på, så nu skal du vente på at det bliver din tur”. Ligesom den voksne ved at føle, den røde kasket på sit hoved, mindes om at lytte til barnet.

Det er vigtigt at der er mange legoklodser til rådighed, og at opgaven ikke kan løses entydig, men at løsningen i højere grad bygger på en fælles forhandling i familien.

Familieterapeutens rolle under øvelserne med kasketterne er at understrege og støtte samspillet med henblik på at forstærke konteksten.

Det reflekterende niveau.

Næste del af modul 2 er, at deltagerne deles op i grupper bestående af personer der har samme familieposition. Det vil sige at fædre i en gruppe mødre i en anden gruppe, og at børnene deles op i grupper efter alder.

Instruktion:

”Tal sammen om hvordan der var at løse opgaver med de røde og sorte kasketter på hovedet. Hvad lagde I mærke til? Hvilken effekt havde det på jer selv og de andre i jeres familie at I havde henholdsvis sorte eller røde kasketter på?”

Ved at tale om effekten, bevæger vi os ind på det reflekterende niveau. Hvordan følte det at have de forskellige roller? Er der noget der ligner det, vi kender hjemmefra? Hvorfor er det så let at komme til at kritisere, være negativ og irettesættende?

Hver gruppe udarbejder en planche, som fremlægges i fælles plenum.

En kursUSDeltager fremlægger for de øvrige grupper i plenum, evt. støttet af kursusleder. Det at skulle fremlægge hvad der har været talt om i gruppen, ser vi som en mulighed for at en kursUSDeltager kan afprøve sig selv i en ny rolle, - at overskride en grænse. Vi har set og hørt forældre være meget stolte af at se deres ”vanskelige” barn pludselig stå frem foran alle deltagere og fortæller noget om effekten af at have en sort kasket eller rød kasket på.

Der er en kursusleder i hver gruppe, som har til opgave at støtte samtalen, og hjælpe med at skrive og fremlægge plancher.

Inddelingen af deltagerne grupper efter familieposition gør det nemt for gruppens medlemmer at koble sig på hinanden. Særlig for mændene er det noget nyt, at tale med andre mænd om hvordan det er at være far eller papfar.

Modul 3.

”Reality Matador”

Overskriften hentyder til at der er tale om et spil, hvor det handler om at tjene penge. Familierne er deltagere i et spil, hvor de valg der træffes har betydning for hvor mange penge man tjener.

Instruktion:

I skal nu deltage i et spil. Der er 25 poster/opgaver. Hver opgave skal løses af jer i samarbejde med hinanden i familien. Alle opgaver er forskellige, nogle opgaver kræver at man tænker, andre opgaver kræver at man handler, er lidt modig, eller har en god fantasi. Hver opgave skal købes i banken, de billige opgaver er man sikker på at kunne løse, men man tjener heller ikke så mange penge. De dyre opgaver kan være lidt vanskeligere at løse, men til gengæld tjener man mange penge. Der er særlig mange penge at tjene hvis man kan købe et skattekort og retten til at grave efter guld. Spillet slutter kl. 16.00. Hvis gullet ikke er vekslet til penge inden banken lukker, er det ikke noget værd.

I kan altid købe hjælp og vejledning, men det koster jo penge.

Det er i dette spil meget vigtigt, hvilke valg I som familie træffer. I kan ikke indenfor spilletiden nå alle opgaver, ligesom det er vigtigt, at I ikke tager for store chancer. I banken kan I få hjælp til at finde de opgaver, der vil passe bedst til jeres familie.

I får 400 kr. i startpenge.

Husk at dette er en leg/et spil. Det er vigtigt at alle i familien får en god oplevelse og har det sjovt med opgaverne. Det gælder om, at huske at have de røde kasketter på under hele legen. Mange af opgaverne kan kun løses hvis man hjælper hinanden.

For at kunne forstå indholdet i spillet vil jeg give et par eksempler på de opgaver som familien bliver stillet overfor.

Eks. 1

Fang metalfisk med en magnet der hænger i 5 snore. Fiskene er i et lille akvarium som står midt i en cirkel, som man ikke må betræde. Deltagerne skal nu ved fælles hjælp få magneten hen til fiskene.

For hver fisk der bliver fanget, tjenes 25 kr.

Eks.2

Skyd balloner med dartpile, det koster 100 kr. at leje en pil. Inde i ballonen er der 1000 kr. - rammer man ved siden af er pengene tabt.

Eks 3.

Alle i familien skal stå på et stort stykke plastik. Dette skal nu foldes på midten uden at nogen træder på jorden ved siden af. Hver gang man folder plastikken midt over har man tjent 50 kr.

Eks 4

Byg et tårn ved hjælp af spaghetti og limpistol. Ekstra spaghetti kan købes. Vi giver 10 kr for hver cm tårnet måler i højden.

Andre opgaver kan være et løse en Soduko, en labyrint, eller finde planter i naturen.

Opgaverne er meget forskellige og udarbejdet således at der er noget for både store og små børn, samt at det ikke spiller den store rolle om familien består af to eller fem medlemmer.

Hensigten med opgaverne er, at give familierne mulighed for at øve samarbejde, og træne i at lytte og tage hensyn til hinanden. Vi har set en familie spille sig fallit, fordi en far ville blive ved med at løse den samme opgave, selv om de andre i familien synes noget andet.

Vore erfaringer er, at alle hurtigt bliver opslugt af spillet og der dystes med alle kræfter. For mange familier bliver det en positiv oplevelse, at være sammen og få øje på nye kompetencer hos hinanden.

Terapeuternes rolle under spillet er, ud over at være spilleledere, at hjælpe familierne med at løse de konflikter, der kan opstå i valgsituationer og opgaveløsninger. Det er en vigtig opgave konstant at minde forældre og børn om at holde den røde kasket på hovedet. Terapeuterne er i deres kommunikation til familierne positive og anerkendende, og derved et eksempel på god kommunikation og gode beskeder.

Spillet slutes af med at alle tæller penge og at der klappes af vinderne. Der er ingen præmier, det vigtigste er at deltage og have en positiv oplevelse i familien.

Modul 4.

Der er to hovedtemaer i modul 4, rollespillet "Så hatten passer" og kursusafslutningen. Formål med sidste modul er at fastholde oplevelserne fra kurset, samt at sætte mål for fremtiden i familierne.

Instruktion:

"Vi skal nu spille "Så hatten passer". Vi har fået ideen fra et program fjernsynet. I denne (spillelederen viser en hat), ligger nogle kort, med beskrivelser af situationer, der kan være i enhver familie.

Vi skal nu prøve at spille de situationer der er beskrevet på kortene. Vi bruger både de sorte og de røde kasketter. Alle jer der sidder i rundkredsen skal hjælpe skuespillerne med at finde de gode beskeder.”

Terapeuten er spilleleder, og skal sørge for at ingen føler sig udstillet, og at der kommer en rar og munter stemning.

Spillets gang:

En deltager trækker et kort fra hatten. Teksten med en familiesituation læses højt. Det kan f.eks. være: ”Du er mor til en dreng på 5 år som vil have korte bukser på i børnehaven, men det er snevejr udenfor, tiden går og I skal snart ud af huset ellers kommer du for sent på arbejde. Hvad gør du??”

Vi skal nu have en deltager, der vil spille et barn på 5 år og en der vil spille mor. Den der spiller barn får en sort kasket på hovedet og den der spiller mor en rød kasket. (Det gør ikke noget om det er et barn der spille den voksne, og en voksen der spiller barn) Når rollespillet er begyndt er spillelederen opmærksom på, hvornår der er brug for hjælp fra kredsen. Spillelederen stopper skuespillet og henvender sig tilskuerne og beder om forslag til, hvad skuespillerne nu skal gøre eller sige.

Hvis ingen melder sig med forslag, vælger spillelederen en tilfældig fra kredsen. Lægger en rød kasket på hovedet af denne, og taler nu med tilskueren om hvad der kunne siges. Skuespillerne fortsætter spillet med den nye replik. Alle ser hvad der sker og måske skal der straks hjælp til den næste replik. Når situationen er gennemspillet, hvilket højst må tage nogle få minutter trækkes et nyt kort. Der vælges nye skuespillere og spilles ud fra det nye tema.

Tanken med spillet er at bryde de vante mønstre i konfliktsituationer. Opgaverne udformet med situationer, som de fleste forældre og børn kan genkende. Øvelsen ”Så hatten passer” retter sig imod at hjælpe familierne med at finde nye handlemuligheder i konfliktsituationerne. Alle hjælper hinanden med at finde nye svar/beskeder i de situationer, der virker så bekendte.

En positiv sideeffekt er at deltageren på egen krop prøver at spille skuespil. Flere har sagt at de aldrig havde troet at de kunne stå foran en stor forsamling, men nu skete det bare.

Kursusafslutningen.

Fra fravalg til tilvalg.

Instruktion:

”I skal nu tale sammen om, hvad I har oplevet som det mest betydningsfulde for Jer som familie de sidste to dage. Hvad vil I tage med hjem fra dette kursus? Er der noget som I vil blive bedre til hjemme? Skriv det ned som en målsætning på det lille skilt der skal hænge på jeres køleskab.”

Formålet med denne øvelse er at familierne tager en målsætning med hjem. Tidligere har vi lavet familieweekendkurser, hvor vi inden kurset bad familierne om at komme med målsætninger til hvad de gerne ville arbejde med på kurset. Vi erfarede, at det var overordentligt vanskeligt at være tro overfor de målsætninger som familierne kom med. Ofte var målsætninger meget forskellige og derfor vanskelige at indpasse i et kursusprogram uden at man skulle tolke i målsætningerne. De gamle målsætninger beskrev problemer og uønsket adfærd. Nu arbejder vi på at målsætningerne bliver formuleret, som beskrivelser af adfærd familierne gerne vil have mere af. Et tilvalg frem for et fravalg.

Familierne ofte bruger ord og begreber fra kurset, når de formulerer deres målsætninger.

En familie formulerede det således:

”Jeg (mor) vil blive bedre til at anerkende børnene og lytte til dem - Jeg skal ikke tro, at jeg på forhånd ved, hvad de vil sige! - Vi skal alle blive bedre til at samarbejde.”

En anden familie skrev på deres skilt:

”Vi vil tale mere om hvad vi gerne vil, - ikke hvad vi ikke vil have.”

Farvel og forlængelse af kurset.

Alle samles til slut i en rundkreds. Vi beder hver familie om at læse deres målsætninger op. Denne tilbagemelding får ofte præg af at være en lille højtidelig ceremoni. Det er betydningsfuldt, at det bevidnes hvilke mål den enkelte familie har sat sig. Stemningen er præget af at alle ønsker det bedste for hinanden og sig selv.

Herefter får hver familie en turbog.

Turbogen er et lille fotoalbum med billeder af den pågældende familie fra de to foregående dage. Billederne er optaget således at man så vidt muligt ser glade mennesker, der har det sjovt sammen.

Af hensyn til tavshedspligten, bliver alle billeder optaget så der kun er personer fra den samme familie på billederne. Ingen skal optræde i andre familiers fotoalbums. Ud over billeder fra kurset er der afskrift af alle plancher der har været hængt op i kursuslokalet.

Formålet med turbogen er at forlænge effekten af kurset, men også at familien bliver iagttaget til sig selv. Turbogen er med til at fortælle en lidt anden historie om familien end den historie, de kom med fredag eftermiddag. Historien må gerne være noget i retningen af:

”VI fik et fotoalbum med billeder af OS som familie, at VI bliver set af andre mennesker der har fokuseret på OS, og der er billeder hvor VI er glade. - Det vi ser her, er også en side af vores familie.”

Kurset slutter med et kollektiv håndtryk til farvel.

Alle står i rundkredsen med hinanden i hænderne og der sendes nu et synligt håndtryk rundt i kredsen.

Evalueringer.

Turbogen medbringes til den næste aftale med familieterapeuterne på Spiren, familien skal fortælle de familieterapeuter der ikke har været med på temakurset hvad de har oplevet, hvad der gjorde indtryk på dem osv.

Når vi ved efterfølgende evalueringer har spurgt familierne om, hvad de har taget med fra kurserne, har nogle svarene været:

” Vi havde fået ord for hvad vi skulle kalde det, vi oplever i vores familie. Sammen med børnene havde vi en fælles oplevelse, vi kunne tage udgangspunkt i da vi skulle snakke om hvad vi ville have anderledes hjemme hos os, - hvad vi vil nå frem til.”

”Vi overskred nogle grænser. Jeg havde aldrig troet at jeg skulle stå og spille rollespil foran 34 mennesker.”

” Jeg blev meget stolt, da jeg så mine to store børn fremlægge, hvad de havde talt om i deres gruppe.”

”Det er godt at have en rød kasket på hovedet, - det vil jeg gerne, - men den får så hurtig en sort skygge!”

”Det var godt at være sammen med andre familier og se hvordan de gør med deres børn.”

”Det er jo underligt at man skælder så meget ud, når man kan se at det hjælper mere med at give ros og være anerkendende”

”Børnene er meget glade for turbogen, de har vist den til både bedsteforældre, deres pædagoger og lærerne på skolen.”

Vi har endnu ikke erfaring med at tilbyde kurset til familier ”fra gaden”. Vi har en forestilling om at kurset og tænkningen bag elementerne i kurset sagtens kunne tilbydes andre familiegrupper, f.eks. forældre tilknyttet en daginstitution, skole, familieklasse eller andet. Det er ikke en forudsætning at familierne kender hinanden eller kursuslederne.

Hvis man vil vide mere om Familiecenteret Spiren kan man gå ind på hjemmesiden:

www.Familiecentret-spiren.dk